

Sobre projectes recents

de parcs, places, paisatges i d'altres espais lliures

ENRIC SERRA

1. Parlem constantment de l'espai lliure-públic i entre tots fórem incapaços de dir com ha de ser el parc, el jardí o la plaça que corresponen a la ciutat actual. Per tal de caçar aquest fantasma els arquitectes més preocupats en la qüestió ens proposen els seus dibuixos alternatius en els recents concursos que ajuntaments i altres entitats públiques han convocat arreu de Catalunya els darrers dos anys. La recerca de noves formes i el consegüent debat es van generalitzar amb el concurs per al parc de l'antic escorxador de Barcelona i des de llavors fins ara la producció de projectes que tenen com a objectiu l'espai lliure públic ha estat molt abundosa.¹

En aquest context i sota la influència de la crítica qualificada (J. Rikwert, A. Grumbach, O. Bohigas...), que insisteix en la necessitat de trobar la forma pròpia de l'espai modern, cal preguntar-se per la significació i la qualitat de les nostres propostes. Cal exercitar la crítica.

2. La projectació unitària de les plantacions i altres components de l'espai lliure d'ús públic és quelcom recent. Els parcs del Renaixement-Barroc eren accessoris de palaus i castells i fins als començaments del s. XIX no es generalitzà en les grans ciutats la projectació de parcs públics.

J. Stubben ens presenta a començaments de segle la següent classificació d'ordenacions vegetals:

a) fileres d'arbres en els carrers i places;

b) tapissos verds amb o sense arbustos i florals en les places i al llarg dels vials;

c) grans parcs a l'interior i a l'exterior de la ciutat.

En les places, la vegetació es proposa, gairebé sempre, d'acord amb traçats elementals que reforcen la geometria del seu perímetre. Una excepció la constitueixen les places tancades a l'anglesa, d'ús per al veïnat, amb disposicions irregulars de l'arbrat.

En els parcs l'estil arquitectònic del Renaixement-Barroc va ésser ràpidament abandonat i s'imposà arreu la manera "irregular". El parc urbà es proposa com a il·lusió de la pròpia natura. Els arranjaments llatins i les composicions mixtes combinant naturalisme i formacions regulars van aparèixer al canvi de segle. El moviment modern es plantejà d'altres objectius i no va formular alternatives per als espais lliures.³

Però aquestes eren les opcions per a la ciutat del s. XIX i constitueixen un bagatge de models gairebé sempre inadequat a la ciutat d'avui.

Ara els nous temes i qüestions que ens preocupen i generen noves formes són:

- La reconsideració funcional de l'espai lliure urbà: els espais lliures s'usen més intensament i d'altres maneres.

- La relació de l'espai lliure amb les noves formes de creixement urbà residencial: els accessos i les bandes de contacte amb els nous ordres edificats es presenten com a problemes nous i complexos.

La recerca d'un nou sistema d'ordre en la composició i jerarquització dels diferents i nous components de l'espai lliure.

- La reinterpretació crítica dels models del s. XIX.

3. DOS PARCS. La solució d'H. Piñon i A. Viaplana, per al parc urbà del Besòs (1er premi) constitueix la resposta més allunyada a les formes del s. XIX.

Tots els components del parc han estat reconsiderats; si en les propostes del realisme naturalista és el sistema de recorreguts l'element estructural que relliga els diferents elements del paisatge, aquí els recorreguts esdevenen un element més en la composició. Artificiosament segregats de la base del parc apareixen com un objecte. Tot el repertori d'elements que constitueix el parc se'ns mostra com una col·lecció d'objectes sobre una base topogràfica abstractament plana.

No obstant és perceptible una certa unitat, en la connexió mai casual de les diferents parts; les línies d'arbrat tanquen sempre les perspectives llunyanes, la situació dels elements símbol, l'intersecció dels tipus de recorregut... Hi ha però molt bones raons per pensar en l'èxit d'una proposta tan moderna; la capacitat (és el sector més maltractat de la ciutat), l'extrema economia, etc... Certament, en aquest lloc

calia fer un nou tipus de parc.

Dels quatre avantprojectes encarregats per l'Ajuntament per al parc de la Sagrera-Sant Andreu seleccionem dos projectes que es plantegen el problema del parc de maneres molt diferents.

E. Batlle i J. Roig ens proposen una altra vegada l'alternativa de la irregularitat natural enfront de l'ordre urbà edificat. És una fórmula que dominen molt bé i que, *a priori*, ofereix moltes garanties.

El parc anglès és molt "narcís" i apareix com un objecte preocupat exclusivament per la seva lògica interna (moviments topogràfics, plantacions, punts perspectius, recorreguts...).

Potser els punts menys resolts de la proposta estan en el contacte amb la zona esportiva i amb la dificultat de conservació. Possiblement l'ús efectiu del parc, ja que ha estat l'escollit, alterarà les previsions dels projectistes.

L'equip Bru-Tarragó-Bellmunt ens proposa per al mateix sector una altra solució també força coherent amb la proposta que van presentar al concurs per al parc de l'escorxador.

Aquest equip està engatjat en la recerca d'un nou sistema d'ordre geomètric per als diferents components vegetals i construïts que configuren un parc. En el "setè cel" la seva millor qualitat estava en la simplicitat i la novetat d'una geometria, en la disposició de l'arbrat, tolerant amb les diferents directrius. Aquí la geometria es complica però el codi és el mateix. Virtuts: la gran qualitat i escala dels espais oberts interiors, l'habilitat a resoldre els salts topogràfics i l'excel·lent posició de l'aparcament a la part superior.

Defecte: la dificultat d'assumir d'una manera senzilla les moltes directrius que la ciutat emboca en aquest sector. Els límits del parc es posen en relació amb l'ordre edificat per mitjà d'un sistema de geometries menors molt complex, que resta unitat al projecte.

L'opció per un nou ordre geomètric estricte, per a una nova i complexa regularitat en el disseny de parcs és la proposta magnífica d'aquest equip.

És un empenyorament difícil i suggestiu que pot concloure en un nou model de parcs.

4. UN CEMENTIRI. En un lloc tan suggeridor, poques transformacions calia fer-hi, o potser ni tan sols transformacions...

El projecte Ariadna, guanyador del concurs per al cementiri de les Borges Blanques, és sobretot una intervenció en el paisatge, la forçosa alteració d'un paisatge. Interessa llegir aquesta proposta d'E. Batlle i J. Roig des de les subtils relacions que planteja entre els elements projectats constituïts i el caràcter del lloc; el traçat del vial d'accés, estret i molt adaptat a la difícil condició topogràfica, cerca els emplaçaments adequats on situar les intervencions de transformació paisatgística més importants. Però aquestes intervencions, fortes per raons de programa, es configuren sempre irregularment en funció de la identitat del paratge triat. El tractament de les feixes de tombes es formalitza amb el repertori d'elements propis de la jardineria: murets, pèrgoles, pilars.

El projecte del cementiri ha esdevingut, en mans d'aquest equip, un projecte de paisatgisme.

En el projecte Ariadna la sensibilitat d'E. Batlle i J. Roig per interpretar i projectar el paisatge ha trobat l'escala adequada; l'escala natural del propi paisatge.

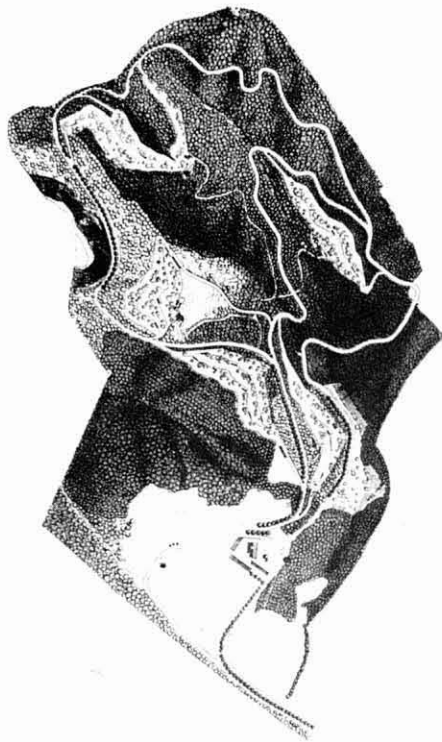
La proposta (1910-1973) de J.L. Mateo també transforma el projecte de cementiri en un projecte de parc. En aquest cas tota l'obra d'infraestructura i construcció, que el programa reclamava, es concentra en el perímetre del parc situat al fons de la vall, jugant així el rol de tanca i de mirador. La intervenció, més rotunda que en el projecte anterior, també busca la seva lògica interior en la pròpia estructura topogràfica i paisatgística del lloc.

5. PLACES I ALTRES LLOCS INCLASSIFICABLES. L'espai urbà gironí en què es proposa l'ordenació de la plaça la Constitució és extremament irregular i sobretot està limitat per un ordre edificatori molt confús i descabdellat. Els mitjans amb què compten els projectistes per fer front a la pressió del context edificat són ben magres.

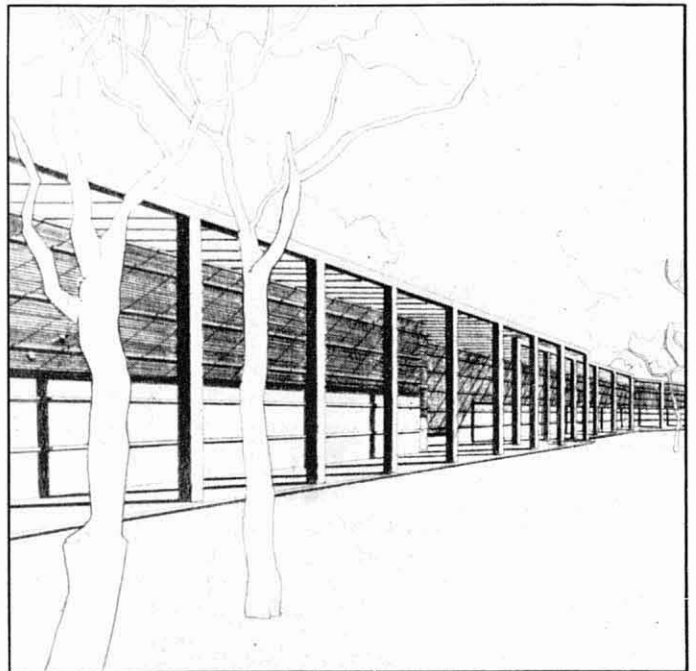
Corporació Metropolitana de Barcelona. Concurs per al Cementiri de les Roques Blanques:

1. 1er. premi E. Batlle/J. Roig. Planta i perspectiva.

2. 3er. premi J.Ll. Mateo. Planta 1a. fase i detalls de les tombes.

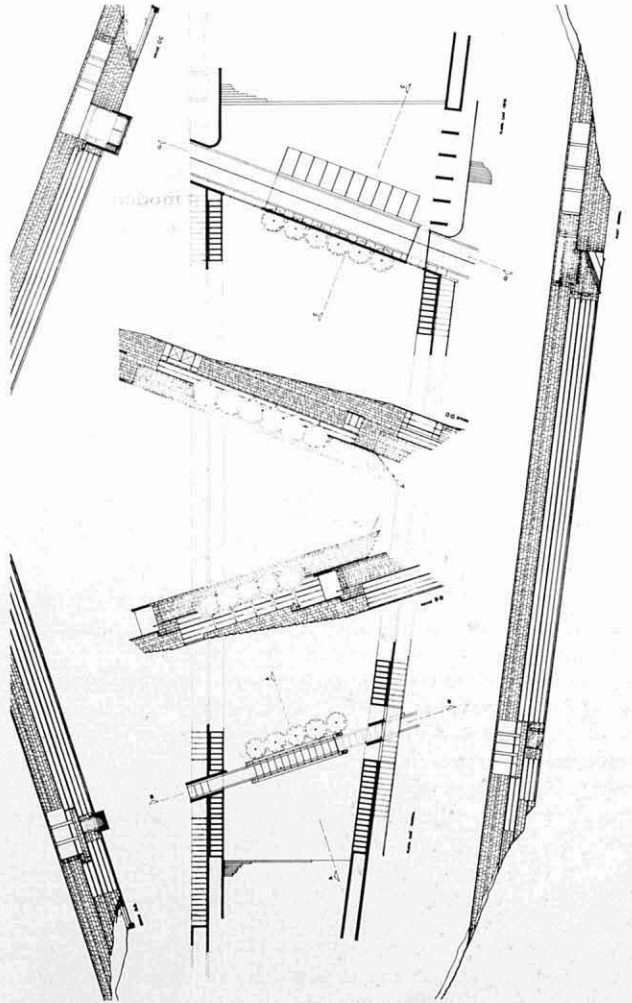
1

1

2

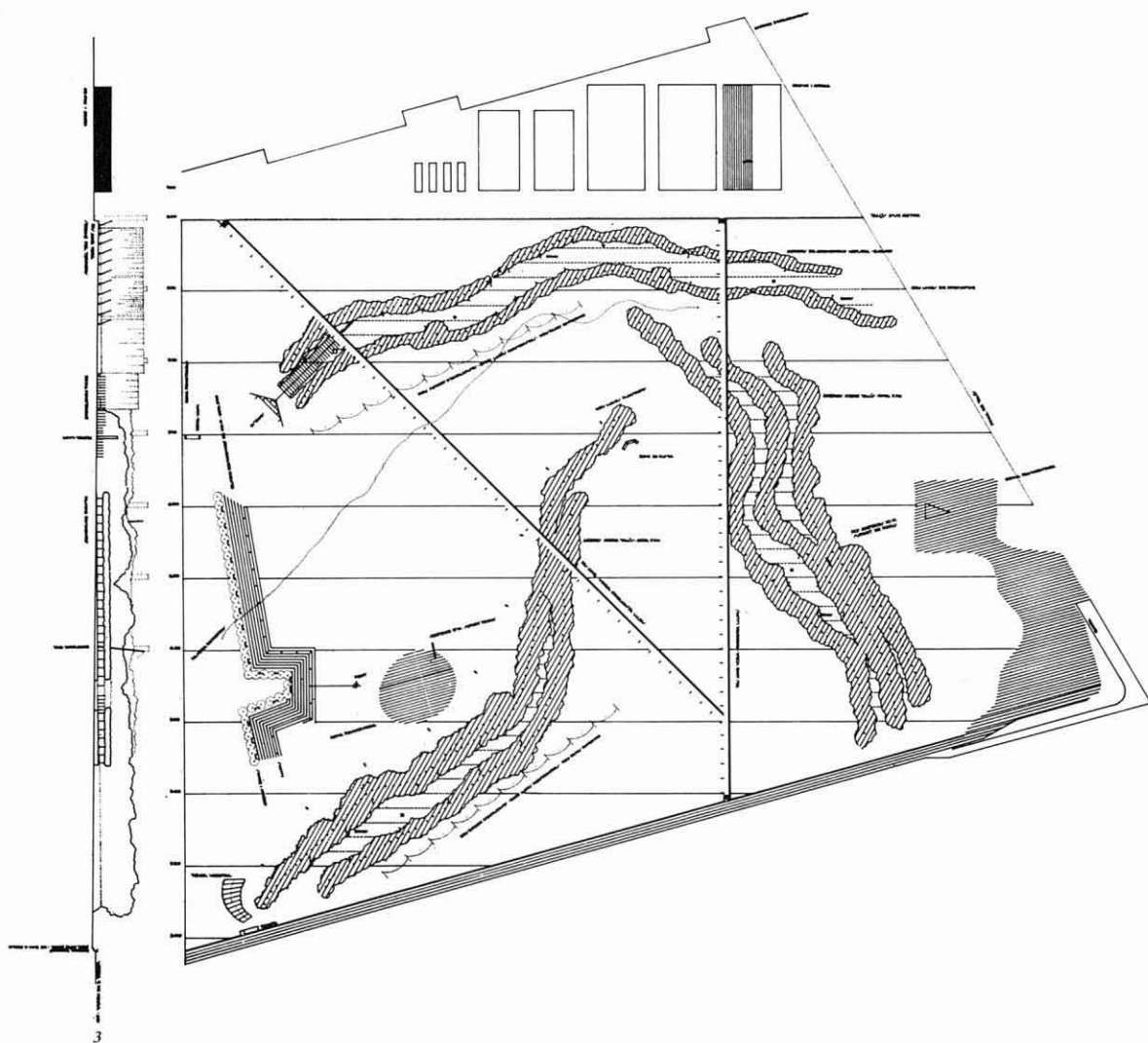
2

3. Corporació Metropolitana de Barcelona. Concurs per al Parc Urbà del Besòs.

1er. premi H. Piñón/A. Viaplana.

4. Corporació Metropolitana de Barcelona. Projecte de Berenador

a Can Calopa (Tibidabo). R. Barba/R. Pie.

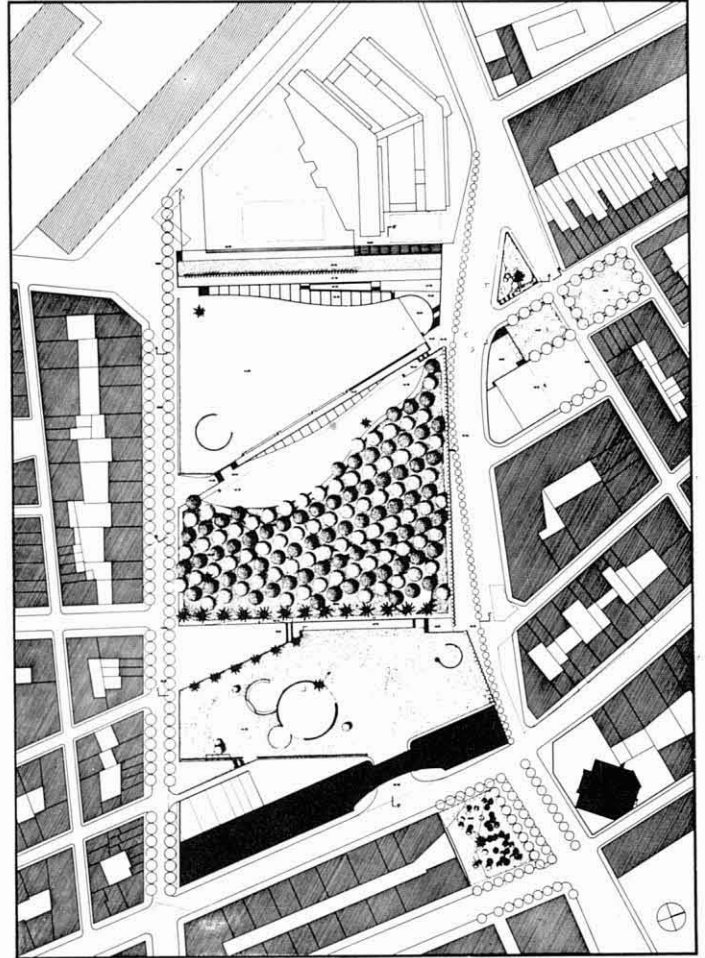
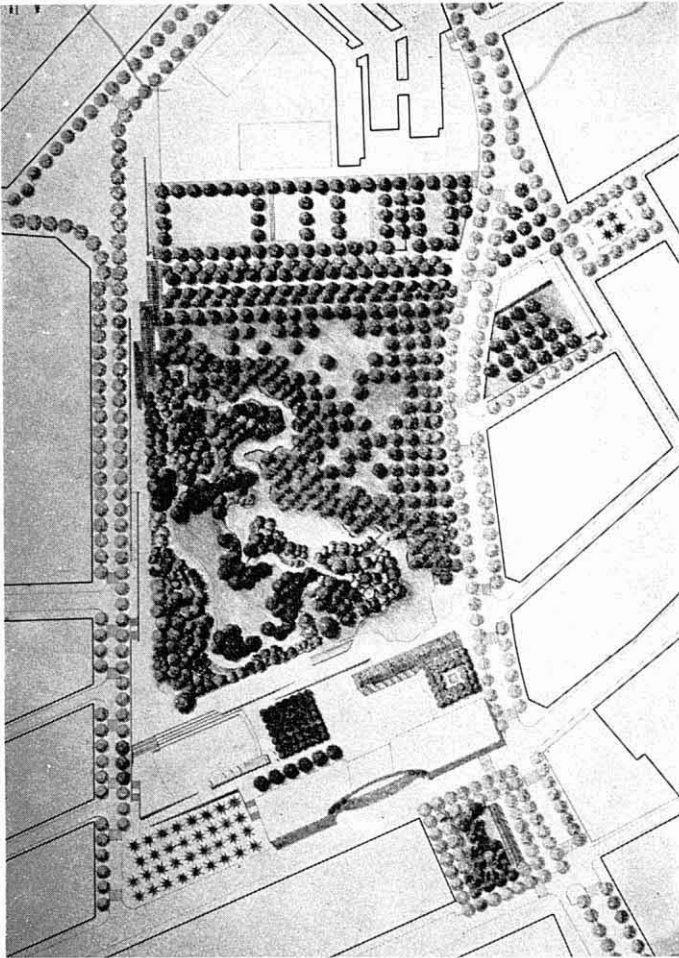

Ajuntament de Barcelona. Avant-projectes per al Parc de la Sagrera/Sant Andreu
(antics terrenys de Pegaso).

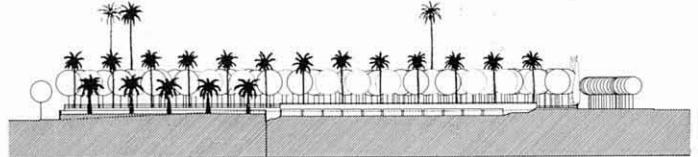
5. Projecte de E. Batlle/J. Roig. Premiat.

6. Projecte de E. Bru/G. Tarragó/J. Bellmunt.

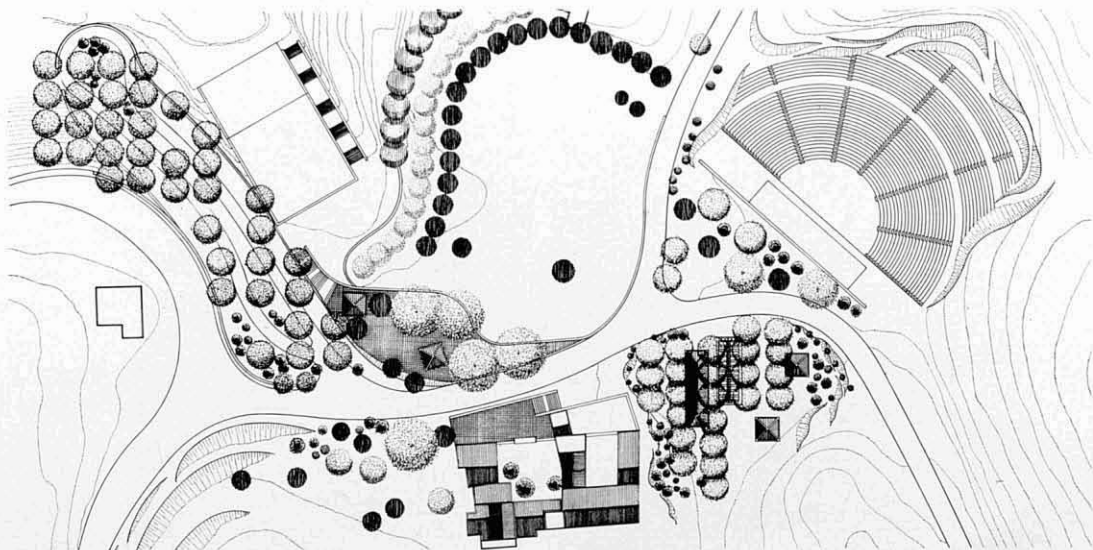
7. Corporació Metropolitana de Barcelona. Projecte d'Urbanització de
Santa Creu d'Olorda (Tibidabo). R. Barba/R. Pie.

5

6

7

Ajuntament de Lleida. Concurs per a la plaça de la Constitució.

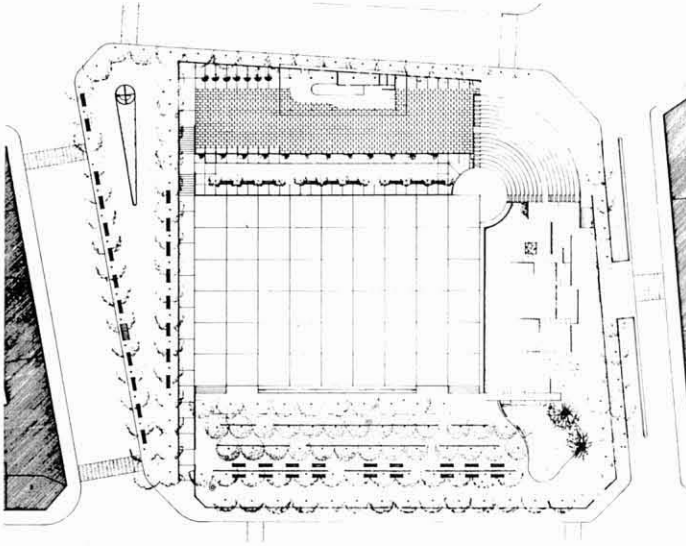
8. 1ers. Premis ex-aequo M. Coromines/J. Sabater

9. F. Fernández/M. Gallego.

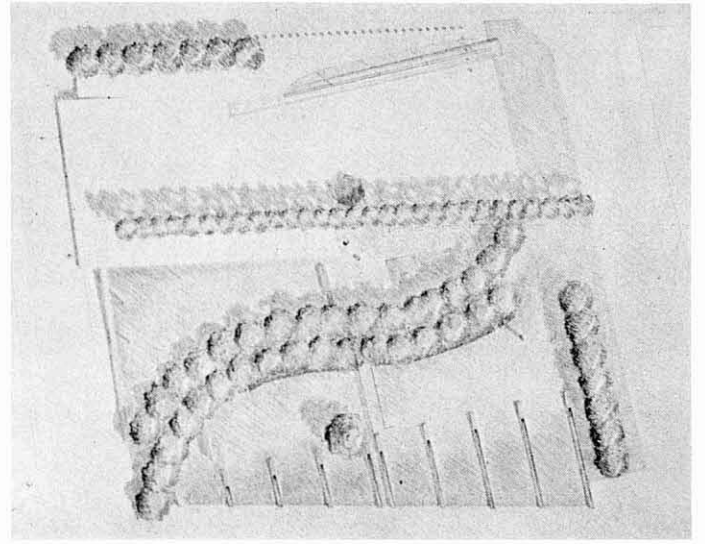
Ajuntament de Girona. Concurs per a la plaça de la Constitució.

10. 2on. premi. J. Bosch/J. Tarrús/Ll. Vives.

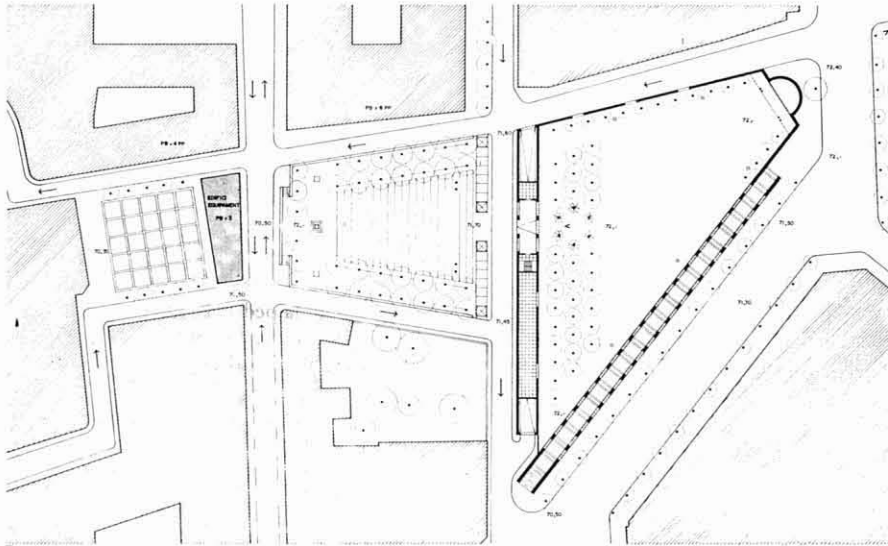
11. 1er. premi. J. Esteban/J. Montero/E. Torres.

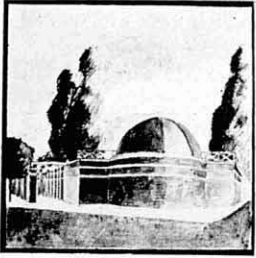
8

9

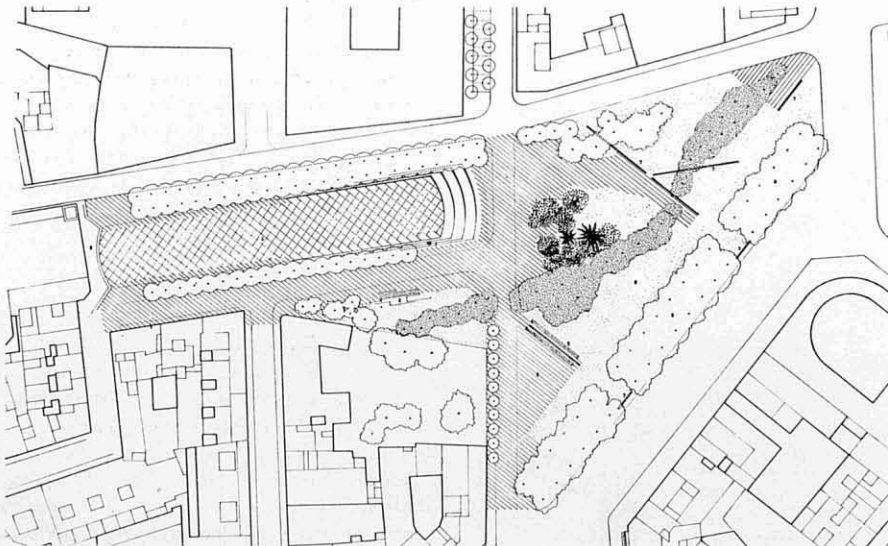
10

10

10

11

Acceptar el repte de transformar aquest buit irregular en un espai urbà identificable, solament amb l'ordenació de les plantacions i tot el repertori d'elements propis de la jardineria, és cosa de valents.

El projecte de l'equip J. Esteban, J. Montero i E. Torres, guanyadors del 1er premi, defineix dos àmbits ben diferenciats als quals atorga tractaments diferents: una plaça-saló i uns jardins. L'eficàcia figurativa que s'assigna a la plaça-saló és dubtosa si considerem les imprecises solucions del seu començament i final i la diversitat d'alineacions i forma dels edificis que l'envolten. La solució per al jardí ofereix, en canvi, moltes més garanties. La irregularitat "espontània" d'aquest jardí ple d'accidents i subtilment orientat a la Gran-Via accepta és més unitari en la representació gràfica de l'avantprojecte que en la seva pròpia composició i el seu propi ús; el carrer Grober forçosament conclourà a la Gran-Via i haurà de suportar una considerable circulació.

El projecte de l'equip Bosch-Tarrús-Vives (2on premi) es planteja la subdivisió de tot en tres espais molt diferenciats: la plaça del Mercadal, la plaça de la Constitució i un petit parc semitancat.

La plaça del Mercadal té la bondat de les seves proporcions: és una plaça petita, regular, i a l'escala del teixit urbà més pròxim. La plaça de la Constitució, amb un traçat en planta simètric i convencional, sembla ignorar la diversitat dels quatre fronts edificats. La incoherència entre traçat i ordre edificatori és el problema no resol't en aquest subespai. El tercer àmbit és un recinte semitancat que posa tota la seva intenció en la solució de la tanca. Una tanca que és sensible en el seu disseny al diferent caràcter urbà de les vies que l'envolten. A l'interior, un espai lliure amb poques plantacions admetria fàcilment una diversitat d'usos.

La proposta és fàcilment executable en fases i accepta les condicions que imposa el sistema circulatori millor que el projecte guanyador.

El projecte per a la plaça de la Constitució de Lleida de M. Coromines i J. Sabater (1er premi), se situa en un gran buit urbà envoltat per vies molt amples. Aquest espai difícilment podia ser una plaça en el sentit estricte; l'àmbit a ordenar és massa gran i l'edificació està molt allunyada. El projecte proposa una sèrie de terrasses perimetrals de diferent qualitat i disseny envoltant un gran espai pavimentat i buit. La topografia i les condicions del programa (un aparcament subterrani molt important), feien gairebé impossible una composició elemental. La posició dels accessos a l'aparcament i la manipulació de la topografia són excel·lents. Potser el punt menys atractiu de la proposta rau en les grades en quart de cercle que solden bruscament la terrassa del bar i l'estany.

El projecte de F. Fernández i M. Gallego (1er. premi ex-aequo) per a la plaça de la Constitució de Lleida, reconeix la impossibilitat d'ordenar l'espai buit, objecte del concurs, d'acord amb les solucions convencionals. (Es clar, que el que se'n proposa no és un parc, ni

tampoc una plaça, doncs les característiques del lloc, l'entorn i les noves exigències funcionals feren impossible ambdues solucions.) Com alternativa se'n ofereix una col·lecció de "paisatges mínims" i espais oberts, relativament autònoms i extranyament articulats.

La comprovació d'aquest "collage d'idees", potser masses, caldria verificar-la tant des de les potencials utilitzacions que suggereix com de les noves imatges que es pretenen.

De la proposta de J. Carné, P. Mas i V. Mas, cal destacar-ne l'encert d'aconseguir un tot articulat amb els buits irregulars pròxims a la plaça Major de Mollerussa. Mitjançant una reorganització del sistema circulatori es delimiten tres places urbanes relligades entre si. Així, entre l'actual plaça Major i la nova plaça de l'Ajuntament, proposen un nou espai central indireccionat, amb un bon traçat i un tractament clar i senzill de paviments, arbrat i mobiliari urbà. A la plaça de l'Ajuntament la difícil relació entre les rasants dels vials i la base volgudament regulars de la plaça es resol mitjançant geometritzacions i elements construïts massa complexos.

I, per fi, dos projectes de R. Barba i R. Pie per a la Corporació Metropolitana de Barcelona, on es fa palesa la diversitat i novetat de situacions i es proposa l'ordenació de l'espai lliure-públic.

Ambdós projectes tracten de transformar la muntanya en un espai lliure-públic susceptible de ser usat intensament.

La primera proposta planteja, a la muntanya del Tibidabo, l'ordenació del sòl per a la nova ubicació de part dels berenadors de les Planes. La qualitat del projecte està en la selecció del lloc (mèrit dels projectistes), i també en la seva considerada modificació. S'estableix una clara però matisada diferència entre la muntanya i l'espai dels berenadors. És excel·lent la posició relativa dels aparcaments, el vial i els espais projectats.

De la segona proposta, cal dir-ne, en primer lloc, que tot el dibuix (a excepció de l'ermita de Santes Creus) és projecte.

L'ordre general del sòl, indiscriminadament usat en l'actualitat, les plantacions d'arbres seleccionats redefinint la irregular geometria del lloc, la pedrera-teatre grec, els murs redibuixant les feixes, el traçat dels camps, l'emplaçament de les petites arquitectures, tot això és el projecte. Un Projecte de *Site-planning* que cerca en l'estructura i ús actual del lloc les pautes per a la intervenció.

6. UN DEBAT SOBRE LA PROJECTACIÓ DE L'ESPAI PÚBLIC a la Catalunya actual hauria de considerar en primer lloc l'extens programa de projectes urbans realitzats o bé encarregats per l'ajuntament i la Corporació Metropolitana de Barcelona els últims dos anys. Així, aquesta selecció no és altra cosa que un recull de propostes (quasi totes premiades) no publicades fins ara i que per una o altra raó representen una aportació a aquesta classe d'activitat projectual.

Molts d'aquests projectes, i especialment els de menor escala, no es poden presentar com a models programàtics. L'anècdota del context incideix massa en la proposta i és precisament aquesta la seva millor qualitat. No se'm malentengui, però: el primordial en tot crític és la seva aptitud per reconèixer el bo i rebutjar el dolent i al mínim compromís d'aquesta selecció, no hi renuncio. A la pregunta com ha d'ésser l'espai públic de la ciutat actual?, cal seguir buscant-hi respostes.

NOTES

En els darrers dos anys s'han convocat a Catalunya 22 concursos d'espai lliure-públic de diferent escala.

El manual Der Städtebau. Handbuch der Architektur (1890), de Joseph Stübben, constitueix encara el catàleg més important d'espais públics de la ciutat europea del s. XIX.

Una última aportació notable en la concepció dels sistemes verds en relació a l'entitat global la van constituir els Park systems americans. Es tracta de bandes verdes irregulars de gran longitud (fins a 10 km) que posen en relació peonal parts molt diverses de la ciutat.

